

Oud-rechterlijke archieven

Inleiding

De rechterlijke colleges hadden voor 1811 andere namen en bevoegdheden dan tegenwoordig. Daarnaast was de rechterlijke organisatie in vrijwel ieder gewest verschillend. In het gewest Holland werden de plaatselijke rechtbanken gevormd door schout en schepenen of heemraden bijgestaan door een secretaris.

In de oud-rechterlijke archieven, zoals de rechterlijke archieven van voor 1811 genoemd worden, treft u registers, verordeningen, processtukken en vonnissen aan die licht werpen op het leven in Dordrecht en de omliggende dorpen in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw. Deze onderzoekswijzer vertelt u meer over de verschillende vormen van rechtspraak.

De schepenen - in de dorpen werden zij heemraden genoemd - stelden de plaatselijke verordeningen op en waakten over de uitvoering ervan. Zij spraken recht over degenen die de schout als openbaar aanklager had opgespoord en aangebracht. De rechtspraak was onderverdeeld in drie afdelingen:

- criminele rechtspraak
- rechtspraak in civiele zaken
- vrijwillige rechtspraak

Criminele rechtspraak

In criminele zaken bezat Dordrecht de hoge en lage jurisdictie. Tot de eerste categorie behoorden zware misdrijven, zoals moord en brandstichting, waarop de doodstraf stond. De Dordtse schepenbank had het recht dit vonnis uit te spreken en uit te laten voeren. Veel dorpen in de omgeving van Dordrecht hadden dit recht niet. Zware misdaden die daar plaatsvonden, werden berecht door de baljuw en hoge vierschaar van Zuid-Holland. Deze rechtbank hield zitting in Dordrecht. Het archief van de baljuw en de hoge vierschaar wordt in het Nationaal Archief in Den Haag bewaard. De inventaris van dit archief is via de website in de bibliotheek aan te vragen. De doodstraf werd ten uitvoer gebracht door ophanging. De galg van de stad Dordrecht en de galg van de baljuw stonden aan de Zwijndrechtse oever langs de Noord, zoals op oude kaarten is te zien. De lage jurisdictie betrof minder zware misdaden, waarbij lichtere straffen als boete, verbanning of opsluiting werden toegepast.

Civiele rechtspraak

Bij de civiele rechtspraak ging het om berechting van zaken tussen gelijkwaardige partijen. Dit betekent dat geen van beiden als beklaagde voor de rechter verschenen. Het betrof veelal betalingsgeschillen. Ook uitgevoerde werkzaamheden, huurovereenkomsten en erfenissen waren soms bronnen van conflict. Echtscheiding en scheiding van tafel en bed zijn zaken die eveneens in deze afdeling van de archieven zijn terug te vinden. Zowel aanloop (waarom het tot een scheidingszaak is gekomen) als afloop (wie neemt welke goederen mee) is daarbij opgetekend.

Vrijwillige rechtspraak

Dit betreft de behandeling van zaken die niet het karakter van een geschil hadden. Dit onderdeel werd daarom als vrijwillige rechtspraak aangeduid. Het gaat daarbij vooral om het registreren van overeenkomsten. In een aantal gevallen gebeurde dit op voorschrift van de Staten van Holland. Zo moest de overdracht van huizen en landerijen door de plaatselijke rechtbanken geregistreerd worden. Aan deze overdrachten (transporten) is een aparte onderzoekswijzer gewijd. Naast getuigenverklaringen, verzoekschriften en akten van borgstelling vindt u in de rechterlijke archieven van de dorpen vaak akten opgetekend waarvoor men in de stad meestal naar de notaris ging, zoals testamenten en akten van huwelijkse voorwaarden.

Wat kan ik zoal vinden in de oud-rechterlijke archieven?

De oud-rechterlijke archieven zijn een veelzijdige bron van onderzoek. Het komt dan ook voor dat het type informatie per plaats verschilt. In Zuid-Beijerland bijvoorbeeld vindt u in de verzameling taxatierapporten van roerende en onroerende goederen uit nagelaten boedels informatie over de woonomstandigheden. In Zwijndrecht komt u meer te weten over het functioneren van de rechtbank als u eerst het gedrukte reglement leest. In Dordrecht is er zelfs een apart Watergerecht, dat zich bezighield met de rechtspraak op het gebied van de scheepvaart. U treft in het archief ([archief 14](#)) bijvoorbeeld ook eigendomsoverdrachten van schepen aan. En in Hardinxveld vertellen de verslagen van onderzochtingen u meer over het functioneren van de samenleving in het verleden.

Hoe verricht ik onderzoek in de oud-rechterlijke archieven via de website?

Voor het vinden van de oud-rechterlijke archieven bestaan verschillende manieren om te zoeken. Als u zoekt via de optie *Zoeken in deelcollecties*, treft u een overzicht aan van allerlei bronnen die het Regionaal Archief Dordrecht beheert. Via *Archievenoverzicht* vindt u onder [Justitie en rechtspraak](#) alle oud-rechterlijke archieven van Dordrecht en de regiogemeenten bij elkaar. U kunt vervolgens via *Zoeken in indexen* in de indexen zoeken of een persoon in een bron voorkomt. Het betreft het volgende bestand:

- [Indexenoverzicht](#)

Dit betreft een toegang op een aantal handgeschreven indexen op onder andere archief 9.

Ook is een andere manier van zoeken mogelijk. Ga naar *Ontdek de collectie* en *Zoeken in het archief* en tik daar *gerecht* (voor Dordrecht) of *oud-rechterlijke* in. Vervolgens worden de resultaten via iconen getoond. Wanneer u een icoon aanklikt, verschijnt de inventaris en kunt u bekijken welke bronnen bewaard zijn gebleven. U kunt vervolgens de originele stukken via de website aanvragen en later op de studiezaal raadplegen. Een aantal bestanden uit het archief van het Gerecht van Dordrecht ([archief 9](#)) is gedigitaliseerd. Deze kunt u via de website inzien.